
NOTES

¹ Citat per **ROSSELLÓ VAQUER**, Ramon i **VAQUER BENNASAR**, Onofre. *Història de Manacor. El segle XVI.*, Palma: Prens Universitaria, 1991.

² **ROSSELLÓ VERGER**, Vicente Maria. *Mallorca el Sur y Sureste*. Càmera Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca, 1964.

³ **BERARD y SOLÁ**, Gerónimo. *Viaje a las villas de Mallorca, 1789*. Ajuntament de Palma, 1983.

⁴ **QUETGLAS GAYÁ**, Bartolomé. *Los Gremios de Mallorca. Siglos XIII al XIX*. Palma: Edic. Cort, 1980.

Picapedrers i inversió pública local a Manacor (1600-1750)

Albert Carvajal Mesquida

Antoni Ferrer Febrer

1.- Introducció

El present estudi és el resultat de l'anàlisi de les fonts documentals que generava l'activitat d'una institució administrativa de caràcter econòmic que rebia el nom de clavariat. El clavari era el dipositari dels diners de la Universitat. Mantenien un registre escrit de tot allò que pagava i cobrava en nom dels representants de la vila. Era elegit pel Consell cada any i al final de la seva administració retia comptes davant els oïdors de comptes (que generalment eren tres) als quals entregava els llibres del seu clavariat. Els oïdors eren els funcionaris encarregats d'examinar i aprovar els pagaments de la corporació anotant en uns llibres coneguts com *Llibre de Sentències* si els comptes eren correctes o no. Les col·leccions de llibres de clavaria i de sentències constitueixen un aplec documental de gran valor històric ja que contenen les actuacions en relació a les determinacions acordades pels jurats i consellers.

Ens trobam, aleshores, davant una documentació que descriu fets i no acords, actuacions més que projectes. Com sabem, fins i tot en l'actualitat, les administracions prenen acords que finalment no s'executen o, si es fan, es realitzen amb molts anys de retard.

D'aquestes fonts ens hem limitat a recollir el que són les intervencions en obra pública. L'objectiu ha estat observar en quines matèries es fan intervencions, el volum d'obra que es realitza i quins són els autors d'aquestes obres. Cal tenir en compte que es tracta d'una font econòmica i això suposa que generalment ofereix poca informació descriptiva.

2.-La construcció i el gremi de picapedrers a Mallorca al segle XVII

En el segle XVII els picapedrers estaven organitzats, com d'altres oficis, entorn a gremis professionals. Aquesta vinculació es troba documentada a partir de 1364¹. Els primers estatuts els trobam ja al 1405 i el text inicial serà objecte de nombroses modificacions durant els segles posteriors. En la documentació de 1487 s'establia l'aprenentatge de 4 anys per part de l'aspirant, sempre tutelat per un mestre picapedrer. L'any 1505 s'incorpora la realització d'un examen entre els requisits que s'han d'acomplir per tal d'assolir el grau de mestre picapedrer. Amb la nova reglamentació de 1674 es completa l'examen amb un període de formació de 4 anys més de pràctiques en qualitat d'oficial i una major exigència en l'examen per al qual "era menester tot un dia"². Dins el col·legi de picapedrers també hi cabien els trencadors de pedra i els guixers. En aquesta època no estava definida la figura de l'arquitecte i era un costum habitual que alguns artífexs considerats normalment escultors assumissin funcions relacionades amb el disseny dels edificis mentre que el mestre picapedrer tenia encomanades, més aviat, les competències pròpiament destinades a l'execució de les obres.

L'increment d'activitat constructiva als municipis de l'illa afavorí, com és sabut, l'aparició de col·legis en algunes poblacions de la part forana. És el cas d'Inca (1580), Lluçmajor (1604) i Porreres (1604) els quals deixaren de dependre del gremi de Ciutat³. A Manacor aquesta vinculació envers Ciutat es mantindrà en els segles successius, fet que ens pot fer pensar que el volum d'activitat no era tan gran com en el cas dels municipis esmentats. Comparativament, però, cal notar que, segons la informació que ens ofereix el cadastre de 1685, si ens atenem a les dades que recull Gambús, la quantitat de picapedres en actiu no es tan diferent en relació al pobles esmentats: a Inca es comptabilitzen 8 picapedres, 6 a Lluçmajor, 5 a Felanitx i 5 a Manacor.

En general cal observar que els mestres de picapedrers eren una categoria professional que gaudia d'un reconeixement social cada vegada més elevat ja des de les darreries de l'època medieval, fet que es podia traduir en una certa posició econòmica la qual es reflectia en els immobles descrits en els cadastres o en els inventaris de béns que s'han pogut conservar. A banda d'això, és clar, però, que l'activitat més destacada en el camp artístic en aquesta època es relaciona amb els escultors que, com hem assenyalat, sovint realitzaven funcions més intel·lectuals.

3.-Les intervencions en obra pública local a Manacor (1600-1750)

Les referències documentals que hem analitzat sobre les despeses consignades pel clavari de la vila de Manacor en relació a l'activitat dels picapedrers ens aporta una informació que esdevé l'objecte central d'aquest estudi. L'interès rau en observar les matèries que concentraran la inversió i, alhora, les intervencions que la Universitat considerava obres prioritàries dins el marc de les seves competències.

El conjunt de les actuacions analitzades aplega un ampli espai de temps i aquest fet ens permet observar també l'evolució de la política d'inversions durant el sis-cents i la meitat del set-cents. Veurem com els canvis en el panorama polític també tendran la seva traducció en l'orientació d'aquestes actuacions. En general es tracta, preferentment, de petites reformes i obres de manteniment tot i que també es defineixen actuacions puntuals per a la construcció d'alguns edificis.

Podem agrupar les actuacions en matèria d'obra pública registrades en les fonts documentals en tres grans àrees:

1. Intervencions en obra eclesiàstica.
2. Millores urbanes.
3. Reformes i/o construcció d'edificis civils.

Si analitzam el pes econòmic de cada una d'aquestes intervencions en el conjunt dels 150 anys, podem concloure que els recursos públics es varen repartir gairebé a raó d'un terç per a cada tipus d'actuació. Poc més del 36% es destinaren a reformes o adobs de l'església parroquial mentre que un 33% s'orientaren a intervencions en elements urbans. El capítol dedicat al manteniment o construcció d'edificis civils també suposà un despesa al voltant del 30%. Anem a veure més concretament la naturalesa d'aquestes obres.

3.1.- Intervencions en obra eclesiàstica

3.1.1.-L'església parroquial

L'església parroquial és un dels edificis que més concentrà la preocupació dels jurats de la vila ja des dels primers moments després de la conquesta.

Rosselló Vaquer ens informa sobre la intervenció, en el segle XIV, del mestre picapedrer Pere Mates. Mates fou l'encarregat de la construcció d'una torre campanar per a l'església de la parròquia de Manacor, per la qual cosa s'havia acordat el pagament de 1.400 ll. a raó de 175 per any i a pagar en vuit anys⁴. A la mort del picapedrer, esdevinguda l'any 1358, es produí un plet entre la família del difunt i els

seus creditors. Aquest fet afectà els jurats de la vila ja que la seva vídua reclamava el pagament dels doblers i aleshores es va haver d'avaluar si el campanar estava acabat o no. El cas és interessant perquè per a la resolució de la disputa s'esmenta l'existència d'un plànol traçat pel propi mestre que servirà de referent per tal de determinar la finalització de les obres. Ens trobam amb la intervenció d'un mestre de prestigi, fincat a Ciutat, que previsiblement també actuava com a escultor, és a dir, un artífex de nivell considerable. Llompart ha publicat l'inventari dels seus béns, el qual és prou detallat i s'hi dedueix que ens trobam davant d'un cas de constructor empresari que actua a diversos indrets de l'illa i en obres importants com la Seu i les murades d'Alcúdia⁵.

Constatam, aleshores, que almenys part de la construcció de l'església no fou encomanada a un picapedrer local sinó a un mestre més qualificat procedent de Ciutat. Durant els segles següents continuaren les obres de construcció i els jurats es veien obligats a imposar talles per fer front a les obres. En general, podrem confirmar que les obres de reforma de l'antiga església seran encomanades a picapedrers locals.

Durant el segle XVI, si ens atenem al que afirma Fuster, l'església va experimentar un impuls notable, tant pel que fa a la construcció com per l'activitat que generava. La sol·licitud de col·laboració econòmica als jurats locals per part del bisbe era constant, de tal manera que, per no ser objecte d'excomunicacions, els mateixos jurats freqüentment demanaven ajornaments i més terminis per poder fer front a les despeses i execució de les obres⁶. Segons recull el mateix Fuster, sembla que durant l'últim terç de segle es feren obres importants d'ampliació de l'església i de reforma de la sagristia, la teulada, etc.

Entre 1600 i 1750 trobam consignats 30 pagaments que sumen al voltant de 425 ll. Aquests pagaments es destinen a satisfer els deutes per obres de reforma, pagar els jornals dels picapedrers i manobres i els materials d'obra. No es consignen obres d'ampliació o grans empreses per a la fàbrica de l'església. Tot i que les quantitats econòmiques no són molt orientatives, atesa l'extensió de temps que abastam, sí que sens dubte és significatiu el fet de destinar, en total, una quantitat tan reduïda.

Sabem que l'any 1600 es feren obres a l'església comandades per Pere Rodrigues. Per aquestes obres es portaren 12 dotzenes de cantons i l'any següent es varen col·locar unes portes noves que costaren 19 ll. Cinc anys després es tornen a registrar pagaments al mateix picapedrer per continuar les obres a l'església i per col·locar "una pica d'aigua beneïda".

No tornam trobar obres fins al període 1633-37 quan es comptabilitzen pagaments per uns "adobs a l'església". Durant el 1633 el volum de la reforma devia ser petita ja que el picapedrer Pere Muntaner sols cobrà 2 ll. 4 s. i 8 d. Als anys següents es va treballar a la volta del cor i se'n féu càrrec Antoni Planes, que cobrà 12 ll. La qüestió del cor era una empresa pendent ja al segle anterior. Segons Fuster, al 1602 els jurats

renunciaren a la seva construcció, la qual havien encomanat al mestre Antoni Genovart per compensar-lo de les pèrdues que havia tengut a causa de les obres d'ampliació que hem esmentat⁷. Sembla aleshores que a mitjans de segle ja podia està concloua l'obra. De fet no trobam cap altra intervenció en el cor llevat de la de Pere Muntaner "per set jornals de mestre, manobres, gix, mitjans, calls, per montar lo cor y lorga" de l'església. Al 1697 el jurats contractaven la fàbrica de les cadires al fuster Joan Riera "Pereta de la Bassa".

A més del cor es constaten altres intervencions. Al 1641 Joan Mesquida es responsabilitzava de la reforma de les cobertes i al 1646 era compensat per "haver adobade la campana de la nostra parroquial". Pere Muntaner torna fer adobs a l'església l'any 1655, aquesta vegada d'una certa importància ja que se li abonà per aquest concepte un total de 50 ll. 16 s. 8 d. Dos anys després Joan Mesquida tornava a fer una intervenció, no sabem de quina naturalesa, a la "cambra de la Mare de Déu".

Després d'això, hauran de passar 20 anys perquè es tornin a consignar obres de reforma a l'església parroquial. Un dels artífexs de la intervenció serà, en aquesta època, Rafel Poquet, el qual farà adobs a l'església en els anys 1677 i 1683, aquest últim "per fer feyna a l'obra de la Capella del Santíssim". Al 1674 Bartomeu Mesquida havia col·locat una pica d'aigua beneïda i al 1680 s'esmenta el pagament d'una altra pica feta pel mateix picapedrer. Al 1685 serà Pere Muntaner "Guixa" el picapedrer que cobrarà per "jornals de mestres, manobres, teules et alii per adops a la Isglesia". Fuster esmenta aquesta actuació observant la determinació dels jurats l'any anterior per tal de reformar la coberta així com també la necessitat al 1687 de millorar el paviment del temple⁸, cosa que fou executada el mateix any a càrrec d'Andreu Cerdà "Carrió". Al 1688 el prevere Miquel Mas féu donació d'unes cases a la Universitat per tal que servissin com a magatzem per a l'església. L'any següent el clavari consignava el pagament de 43 ll., 11 s. 2 d. a Julià Mas "Vinagre" i els seus companys "per adobs de la isglesia y la casa del begatzem, teulas, grava y scurar de pous". Al 1697 de bell nou es feien obres per arreglar la teulada.

Veim, aleshores, que durant aquests anys l'església va ser habitualment objecte de reformes i millores que sovint venien exigides pel mateix bisbe en les seves visites a la parròquia. Cal tenir present que les inversions que destinaven els jurats a l'església no es limitaven a obres de picapedrer sinó també a obres de fusteria, bancs, roba, instruments, eines per al culte etc., fet que sovint suposava disputes entre els representants de la vila i el bisbat a l'hora de satisfer les exigències de les autoritats eclesiàstiques. En conjunt es tracta d'obres de manteniment i no de canvis substancials en la configuració de l'edifici.

Durant la primera meitat del segle XVIII cal observar com minva molt considerablement la inversió que es farà per part dels jurats sobre el temple. El mestre

picapedrer que portarà les actuacions en aquests anys serà Joan Gomila “Bassa”, el qual realitzarà obres de reforma a l'església el 1732, 1738, 1742 i el 1746. En aquestes obres, excepte la darrera, no s'especifica en què consisteixen, simplement es refereix per “feina de son art a la isglesia”. L'obra de 1746 consistia en “mudar el portal de St. Jaume per lo escanzell” i es va dur a terme, segurament, aprofitant la fàbrica d'un nou orgue a mans del mestre Mateu Bosch. La construcció del cancell al portal de Sant Jaume ja s'havia acordat de fer al 1724, però no fou fins al 1746 quan realment s'executà, obra per la qual Gomila cobrà 24 ll. i 16 s.

3.1.2.-L'església de Sant Llorenç

També l'església de Sant Llorenç serà objecte d'algunes intervencions durant el segle XVII. Fuster esmenta l'acord pres el 1618 per tal de millorar el paviment del temple i un altre acord per fer millores el 1627. El 1668 es consignen els abonaments per les obres de reforma del terrat de la capella, obra que s'havia encomanat a Bartomeu Mesquida. Aquest mateix picapedrer tornarà a intervenir-hi els anys 1671, 1674 i 1677, sempre en obres de reforma, especialment de les cobertes.

3.2.-Millores urbanes

El conjunt d'anotacions relacionades amb obres de construcció o reforma relacionades amb actuacions que podem qualificar de millores dins l'àmbit urbà durant el període estudiat supera la quarantena i el volum total econòmic d'abonaments se situa al voltant de les 360 lliures. La majoria de les actuacions s'engloben dins el capítol relacionat amb l'abastiment d'aigua potable. En segon lloc, l'adequació del torrent en el seu pas per la població també és una qüestió que ocupa el Consell de la vila. La construcció de ponts per poder travessar el torrent serà una inversió freqüent en la primera meitat del segle XVIII. Finalment, anotam també algunes indicacions sobre la construcció i reforma de creus ubicades en diferents indrets de la vila.

3.2.1.-L'abastiment d'aigua

El proveïment de l'aigua esdevenia una qüestió cabdal i prioritària en l'organització i subsistència de les comunitats urbanes medievals i modernes. Tal com afirma Fontanals, “amb els anys, les entitats locals mostraren un major interès per la titularitat de les aigües i varen dedicar esforços a regular la seva utilització dins les ciutats, amb disposicions que tenien cura especial de la seva higiene i conservació. Tots els conjunts de preceptes reguladors del funcionament de les comunitats urbanes emanats dels consells municipals, especialment en el segle XIV, tant si eren ordinacions

com llibres de mostassaferia, incloïen capítols sobre la conservació de la netedat i la potabilitat de les aigües”⁹. Aquesta preocupació per l'aigua, el seu estat i la seva potabilitat es reflecteix de forma fidel en la documentació generada per les instàncies locals de Manacor. El conjunt de referències de pagaments d'intervencions d'obra per a la millora d'elements urbans són majoritàriament destinats a canons d'aigua, neteja de fonts, reformes de sínies i abeuradors. Moltes d'aquestes actuacions es localitzen a l'hort de la Vila, ubicat devora l'actual plaça de Ramon Llull. En conjunt sumen un total de 19 anotacions i suposen una despesa aproximada de 93 ll.

Cal tenir present que la constant preocupació per l'aigua durant el segle anterior motivà al 1573 la compra, per part de la Universitat, de l'hort de la Vila i la construcció següent de l'abeurador¹⁰. Al 1574 es construïa la sínia pública devora l'abeurador i es decretava la utilitat pública de les piques de rentar roba que hi havien instal·lat els particulars.

Obres de manteniment de l'abeurador en trobam gairebé durant tot el segle XVII. Sovint no s'especifica en què consisteixen aquestes reformes, però, atès el volum de la despesa, es pot deduir que es tracta de petits adobaments i millores necessàries a causa de l'ús que contínuament se'n feia. Paral·lelament, entre 1623 i 1661 s'anoten fins a cinc intervencions per a la millora de la sínia de la Vila. A 1623 es pagaven 4 ll. al fuster Miquel Romaguera “per una porta feu a la casa de las armas y per una pastera feu a l'ort de la villa per la sínia”. Al 1631 Joan Mesquida era remunerat per feines fetes a la sínia de la Vila. L'any següent la sínia necessitava alguna reforma ja que Francesc Vallori cobrà per “tres jornals de haver adobada la senia de la villa”. Al 1661 s'abonaven 8 ll. a Bartomeu Mesquida per “haver posats les piques a la sínia Rodona de la Vila”.

A part de la sínia de la Vila, dins el nucli de població, o bé als voltants, hi havia d'altres sínies de les quals es feia un ús públic¹¹. A la documentació trobam també esmentada la sínia d'en Daniel (al Barracar, topònim que donarà nom fins al segle XVIII a l'actual carrer d'en Sales) sobre la qual els jurats costejaren una reforma l'any 1673. Igualment podem dir de les 8 ll. que s'abonaren a Pere Muntaner el 1688 “per lo adobar de la senia dita na Camella”, amb la qual cosa constatam ja l'ús d'aquest topònim al llarg d'aquest segle.

Una altra activitat freqüent en relació al manteniment de la infraestructura de proveïment d'aigua és la neteja de fonts i canons d'aigua. A 1632 i a 1682 s'escura la font Nova, conservada encara actualment en una voravia de la carretera de Porto Cristo. Durant la dècada dels vuitanta la font Nova és objecte d'algunes intervencions que seran encomanades al picapedrer Rafel Poquet. A 1684 es constata que va “omplir la volta de la Font Nova”. Quaranta anys després, al 1724, s'hi feren novament obres de certa importància a càrrec de Pere Mesquida, ja que hi portaren bigues i cantons.

En relació a la font Nova, segons ens indica Fuster, l'adquisició pública de la font data del segle anterior: “según un papel suelto encontrado en un libro de 1718 (II-h) de letra del siglo XVIII, en 15 de agosto de 1587 los Jurados habían comprado *un trast* (solar, trozo de terreno) de agua en la llamada *Font Nova* por precio de tres libras”¹². Coincidint amb això, el 1588 el Consell acordà encomanar a Pere Nadal el cobriment amb volta de la font i fer-hi una sèquia, i poc després feien constar que faltaven diners per pagar les obres de la font Nova¹³.

És clar, aleshores, que són habituals les actuacions vinculades al conjunt d'elements que configuren la xarxa d'aigua potable i, en general, els recursos hídrics, sens dubte vitals per a la població.

3.2.2.- El torrent

Un altre punt que concentrà l'interès dels jurats, relacionat també amb els recursos hídrics i que sovint ha constituït una qüestió recurrent en el debat públic manacorí, és el torrent¹⁴. En relació al torrent, la documentació de caire econòmic constata dos tipus d'actuacions:

- Acondiciament del llit del torrent.
- Construcció de ponts.

Concretament, entre 1600 i 1750, en el marc de la documentació consultada, només constatem una actuació relacionada amb obres d'acondiciament del llit del torrent. Aquestes obres, però, foren de certa importància. Durant l'any 1658 es registren fins a cinc pagaments en concepte de jornals i diversos materials portats a les obres del torrent. Les obres eren dirigides pel picapedrer Pere Muntaner. El conjunt de la despesa ascendí a 123 ll. i 15 s. Sembla que es tracta d'obres d'una certa envergadura. Entre els pagaments observam l'enviament al torrent de 72 carretades de pedra, a més de calç i grava. Una partida es refereix a l'abonament de 35 ll. i 10 s. “per cent quoranta y dos jornals de home per buydar el torrent” i una altra de 45 ll. i 5s. “per la squerada de la partet del torrent”. Sembla clar que les obres pretenien ampliar i millorar el llit del torrent en el seu pas per la vila.

Serà en el segle XVIII, en canvi, quan trobarem inversions destinades a la construcció de ponts que permetin travessar el torrent dins la població i per tant millorar la comunicació, sobretot, amb la barriada de Fartàritx. L'any 1729 Joan Gomila “Bassa” farà feina al pontet de Sant Jeroni. Durant el mateix any el mateix picapedrer va cobrar 17 ll. i 13 s. per les feines que havia fet a la fàbrica del pont Nou. A 1746 es va construir “el pont de la Torre” -descriu amb aquests termes a la documentació-. La denominació dels ponts que foren objecte d'intervenció genera un poc de confusió a l'hora de determinar a quin pont es refereix en cada actuació. Entenem que es feren

tres actuacions. La primera probablement al pont petit, ja existent, de Sant Jeroni, el qual es va reformar. Les altres dues són més difícils d'identificar. Pensam que el pont de la Torre es pot referir al més proper a la torre de ses Punes¹⁵. En el mapa de Berard (1787), única imatge gràfica de la vila en aquesta època, hi apareixen fins a 4 ponts: el que hi havia davant el carrer Colon (pont Gros), davant el carrer Figuera (pont Petit), un altre al carrer Comtessa i finalment un pont, que sembla més senzill, ubicat davant el quarter dels Dragons. Cal tenir present que aquestes actuacions als ponts i al torrent coincideixen en el temps amb la construcció del quarter dels Dragons, ubicat a l'altra banda del torrent precisament al cantó del carrer Comtessa. Sembla que almenys els dos últims ponts esmentats haurien estat construïts durant la primera meitat de la centúria.

Fora del nucli urbà podem afirmar que el 1748 es paguen 28 ll. a Joan Fullana, trencador de pedra, “per 70 dotzenes de cantons a 8 sous per dotzena que ha servit per la fabrica del pont nou dels Gats”. En relació a aquesta obra, queden anotats també molts particulars que hi contribuïren amb jornals i carros.

Des d'un punt de vista urbanístic es constata, aleshores, que la majoria d'actuacions urbanes es varen concentrar durant la primera meitat del segle XVIII al voltant de la construcció del quarter, eix essencial de tota la política inversionista del Consell de la vila en aquesta època, per altra banda caracteritzada per un volum d'inversió certament precari. Del tema del quarter en parlarem quan analitzem la inversió en edificis civils.

3.2.3.- Les creus de terme

Una altra de les competències que tenia el Consell de la Universitat era la construcció i manteniment de les creus que es col·locaven als diferents accessos o en llocs significatius de la vila.

A 1625 Pere Muntaner cobrava 9 ll. 7 s. i 4 d. “per lo fer la creu de la Bassa, adobs de la presó i altres gastos”. A 1658 Bartomeu Mesquida va intervenir en la reforma de la creu del camí de Ciutat, la qual es trobava en molt mal estat. Mesos després s'anotava la despesa de 2 ll. per al mestre Matgí Fiol, gerrer, “per una creu li han comprada per el capdaval del carrer de Ciutat”. Aquesta, originalment, era una de les creus més antigues. Notícies sobre l'existència d'una creu al camí de Ciutat ja en trobam a 1432¹⁶. Segons Truyols la creu datava de 1597. A més de la reforma de 1658, aquest mateix autor ens informa de l'execució d'una altra reforma d'aquesta mateixa creu al 1711.

Una altra creu que fou objecte de reforma fou la de s'Antigor. A 1670 es registra la comanda d'una nova creu a Bartomeu Mesquida ja que l'existent s'havia romput,

tant la creu com el pilar que li servia de base. El mes de gener de l'any següent Mesquida cobra 5 ll. per fer la creu i col·locar-la, i el trencador que posà el canó fou Antoni Quetgles. La datació de la primera creu es remuntaria a les darreries del segle anterior, al voltant del 1598 i, en aquesta ocasió, les despeses haurien anat a càrrec de la Universitat de la vila amb l'aportació de 100 s. fruit de la contribució dels veïns.¹⁷ Sembla que també al 1710 va ser reconstruïda.

3.3.-Edificis civils

3.3.1.-El porxo i la sala

L'any 1620 es va fer una notable actuació al porxo, segons determinació presa en sessió del 24 d'agost de l'any anterior perquè la gent que hi anava a comprar i a vendre trobàs aixopluc els dies de pluja. El Consell destinava 28 ll. per abonar els més de cent jornals fets en aquesta obra i altres 14 ll. per al pedreny que s'hi va emprar. Durant aquest any es consignen altres despeses per a aquesta obra per pagar carros, fusters, calç etc. D'altres obres de reforma del porxo s'anoten al 1646, 1650 i 1668. El 1683 s'encomana a Rafel Poquet una altra obra per adobar el porxo, la qual suposà una despesa de 10 ll.

Altres intervencions que cal ressenyar es produeixen al voltant d'altres dependències que complien alguna funció municipal. És el cas de la botiga. El 1602 es feia obra al portal de la "botigueta de la vila". La botiga era el lloc que la Universitat dedicava a l'emmagatzemament del gra, que la vila adquiria i guardava per poder fer front a les freqüents èpoques de mancança. La despesa que esmentam era la darrera d'un conjunt de pagaments que feia el clavari, ja que, segons Rosselló Vaquer, l'any 1598 "el clavari pagava 7 ll. 10 s. i 4 d. a mestre Miquel Rosselló per fer la porta de la botiga nova, claus i guix i 10 ll. a mestre Pere Lliteres, serraller, per ferrament de les portes de dita botiga. Al 1599 les despeses per la botiga foren: bigues, canyes, cantons, jornals, arena, grava i calç".¹⁸ Sembla, aleshores, que ens trobam davant les obres d'habilitació d'una casa per tal de fer les funcions pròpies de la botiga.

Algunes intervencions es destinaren a millorar la casa de la Universitat. A principis del segle XVI el Consell no disposava de casa pròpia per celebrar les reunions i es reunia a l'església o a l'escrivania. El 1573 els jurats acorden adobar la casa on fan les reunions; per tant en aquesta data ja l'haurien adquirida. Durant el segle XVII observam algunes despeses destinades a fer reforma a la Sala. El 1605 Pere Rodrigues rep 15 ll. per "adobar lo trespol de la vila"-que aquí s'ha d'entendre com a casa de la vila, ja que la competència del manteniment de les vies públiques era

del mostassaf-. L'any 1611 l'escrivania serà l'objecte de reforma. El 1618 s'abonen 15 ll. 3 s. a Bartomeu Mesquida "per fer feyna a la Sala y tirar argila y menobres". El 1673 es feren obres de reforma de la teulada. No torna a ser fins el 1683 quan trobam registrada una altra actuació a la Sala, concretament es paguen 6 ll. 6 s. 6 d. a Rafel Poquet per "los treballs ha prestats per refferir les parets de la Sala, y acabar de adobar el porxo".

3.3.2.-La presó i l'hospital

En relació a l'edifici destinat a presó sabem que al 1580 el jurats decideixen comprar una casa que Bartomeu Frau té llogada al propi Consell i que s'utilitza com a presó. Aquesta casa no devia està en gaire bon estat ja que al 1600 es diu que ha caigut la meitat de la teulada.¹⁹ Al llarg del XVII anotam algunes obres de reforma. Entre 1610 i 1674 es consignen fins a 6 obres. Atès el volum de despesa econòmica es tracta de petites intervencions. Tal vegada la més significativa és la que realitzà Joan Mesquida l'any 1651 per la qual cobrà 10 ll. 6 s. i 4 d. "per haver adobat la presó". El 1724 es torna a fer una altra reforma per a la qual es feren servir 32 dotzenes de cantons.

També trobam algunes intervencions, en concret tres, a la casa destinada a fer les funcions d'hospital. El 1655 es paguen 5 ll. a Pere Muntaner "per haver adobada la casa dita l'hospital". El 1665 la inversió ascendeix a 3 ll. 12 s. i 6 d. que es donen al picapedrer Jordi Caldentey. Finalment, el 1671 Bartomeu Mesquida treballa en les cobertes de la "casa de l'hospital".

3.3.3.- La torre de Cala Manacor

La primera torre de vigilància edificada a les costes del terme va ser la torre de Cala Manacor. L'any 1577 el capità general del Regne, Sr. Miquel de Moncada, donà l'ordre de construir en el lloc més adient de la nostra marina una torre per tal de donar avis en casos de perill o necessitat i que hauria d'estar en constant comunicació amb la de Porto Colom. Els jurats manacorins acordaren el 25 de març d'aquell any formar una comissió per tal d'elegir la ubicació més adequada. L'indret triat va ser el serral dels Falcons, dins les terres de Son Moro. El 31 de març el Consell determinava que la torre es faria a escarada o a jornal, i que s'hi bastiria un forn de calç.

Malgrat la rapidesa en què fou construïda, el que sempre ha cridat l'atenció dels historiadors interessats en el tema han estat les contínues reparacions que s'hi hagueren de fer, fins i tot ja en el segle XVI, circumstància que continuà en el període que analitzam. En el segle XVII el Consell hi realitzà 4 reformes: el 1619, 1625,

1647 i 1667. Totes foren petites intervencions. El volum total de la despesa ascendí al voltant de 20 ll.

Crida l'atenció, per altra part, l'absència d'anotacions referents al castell de la punta de n'Amer, començat a edificar l'any 1693.

3.3.4.- El quarter dels Dragons

Per conèixer l'origen del quarter dels Dragons cal remuntar-nos al 12 de setembre de 1723. En aquella data, les autoritats de Ciutat es veren obligades a enviar a la nostra vila un oficial amb nou dragons per tal d'escortar l'estanquer de Manacor, representant aleshores del Ministeri d'Hisenda, per tal com rebia amenaces contínuament i havia estat a punt de perdre la vida d'una arcabussada. És curiós com el document on es recull l'ordenança fa menció que els militars s'allotjarien durant la seva estada en el quarter, "tal como se practicaba cuando el escuadrón se hallaba en la Villa". No debades, segons Josep Segura, autor del qual prenem les dades que oferim tot seguit,²⁰ al juny de 1716 a Manacor hi havia 360 dragons amb 278 cavalls. Diferents companyies s'anaren substituint al llarg dels anys fins almanco el 1749.

Segura Salado dedueix, a partir de la documentació que va tenir a l'abast, que des de 1715 o 1716 va existir un quarter que no era més que alguna casa llogada per a l'ús dels soldats i les seves cavalleries. Una missiva del 24 de novembre de 1718 adreçada al batle des de Ciutat cita la conveniència de "componer la cocina del cuartel, el cuarto de las armas y armeros, y que se levante la pared del corral, y que se haga desaguadero, componer el suelo del cuartel, que se pongan estacas en el corral". El 28 de maig de 1726 Andreu Nadal i Antoni Jaume, propietaris de les cases que servien de quarter, renovaren els contractes de lloguer per un any: el primer cobraria 14 lliures mallorquines i el segon 30 lliures, amb el condicionant que "si se ofreciese algún reparo dentro de las mismas casas, lo recompondrán de su propio caudal, conforme es estilo que hasta hoy se ha practicado".

A l'octubre de 1729 ja es devia estar edificant el quarter definitiu ja que, segons una determinació presa pel nostre Ajuntament, si bé la Vila tenia llogades unes cases a Antoni Nadal 'de Son Llunes' "per habitació de los comandants de Dragons [...] el capità comandant de Dragons mos està cada dia amolestant perquè facem un pontet al quarter per passar los cavalls [...]. Fonc resolt que se faci un pontet empedrat a dit lloc, deixant pas per passar un carro".

Al plànol de Jeroni Berard veim com a les acaballes del segle XVIII el quarter ocupava la major part de la illeta compresa entre els carrers de na Comtessa, Sant Jeroni i del Torrent.

La informació que es dedueix de la documentació consultada ens confirma el següent: entre 1728 i 1741 es registren fins a 8 pagaments per a reformes i intervencions al quarter dels Dragons amb una despesa total de 111 ll. i 48 s. Aquests pagaments es realitzen en dues etapes:

1a- els anys 1728, 1729 i 1730

2a- els anys 1740 i 1741

En la primera etapa sembla que el picapedrer és remunerat per "fer feines del seu art". En aquesta fase hi intervé Joan Gomila "Bassa", el qual serà el principal artífex de les intervencions, tot i que a 1730 també hi actua Rafel Poquet.

A la segona fase la documentació especifica els pagaments per "haver fet una casa per les armes del regiment de Guadalacara"(1740), "per adobar unes cases per los Dragons (1741), "per tantes importa el gasto del quartel que se feu de orde del Sr. Intendent" (1741).

4.- Els artífexs: picapedrers a Manacor (1600-1750)

Picapedrers residents a Manacor segons els cadastres de:

1578:

Antoni Bauçà 'Noguera'

Joan Cerdà

Tomàs Rosselló

1685:

Joan i Jordi Caldentey

Onofre Fiol

Joan Poquet

Francesc, Martí i Pere Montaner

Llorenç, Bartomeu i Joan Mesquida

Picapedrers documentats a les fonts consultades:

1600-1637:

Pere Rodrigues (1600 a 1606)

Antoni Amorós (1601)

Bartomeu Mesquida (1601 a 1618)

Jaume Fàbregues (1602)
 Mestre Forner (1605 a 1606)
 Pere Muntaner (1610 a 1633)
 Miquel Romaguera (1623)
 Joan Mesquida (1631 a 1663)
 Francesc Vallori (1632)
 Antoni Planas (1635)
 Bernat Cabrer (1637)

1646-1689:

Pere Muntaner (1646 a 1689)
 Francesc Muntaner (1650 a 1662)
 Rafel Poquet (1656 a 1684)
 Bartomeu Mesquida (1658 a 1680)
 Jordi Caldentey (1665 a 1670)
 Pere Muntaner (1682 a 1688)
 Joan Mesquida (1687 a 1689)

1724-1732:

Pere Mesquida (1724)
 Joan Gomila (1728 a 1749)
 Rafel Mesquida (1729)
 Rafel Poquet (1730)
 Bartomeu Mesquida (1732)
 Jaume Caldentey (1732)

Si comparem les dades anteriors que fan referència a dues dades documentals diferents ens podem aproximar un poc als protagonistes de la construcció a Manacor durant el segle XVII.

- En primer lloc cal observar un augment del gremi ja durant la primera meitat de segle. Els picapedrers que apareixen a la documentació -que poden no ser tots els que estan en exercici- sembla que no consoliden les nissagues del segle anterior.
- Durant la primera meitat de segle XVII apareixen una sèrie de llinatges que es consolidaran en els anys posteriors, especialment els **Mesquida** i els

Muntaner. Durant aquest període l'increment de professionals ens pot indicar un notable augment de l'activitat constructiva al poble.

- Durant la segona meitat del segle XVII apareixen els llinatges que ja s'havien consolidat als anys anteriors, a més d'uns altres que també tendran un pes determinat dins la professió, com seran els **Poquet** i els **Caldentey**. Tots ells, excepte els Muntaner, perduraran fins al segle XVIII. En aquest segle, però, l'artífex més destacat, segons la documentació consultada, serà en Joan Gomila "Bassa".
- Les dades ofertes per ambdues fonts en les dates coincidents (al voltant de 1685) gairebé coincideixen quant als personatges relacionats (coincideixen tots els noms excepte el d'Onofre Fiol), fet que confirmaria l'activitat d'aquests picapedrers.

NOTES

¹ QUETGLAS, B. *Los gremios en Mallorca: siglos XIII al XIX*. Palma, 1980

² PONS, A. *Els gremis, Capítols fabricats per lo bon govern y regimen del Offici de Picapedrers* (1674) BSAL (1927) [pàg. 315-320]

³ GAMBÚS SAÍZ, Mercè. *El trabajo artístico en Mallorca durante los siglos XVI y XVII*. BSAL 43 (1987) [pàg. 157-172].

⁴ ROSSELLÓ VAQUER, R. *Història de Manacor : S. XIV*. Manacor, 1978 [pàg. 142].

⁵ LLOMPART, G. *Pere Mates: un constructor y escultor trecentista en la "Ciutat de Mallorca"*. BSAL, 34 (1973) [pàg. 91-118].

⁶ FUSTER, G. *Historia de Manacor*. Manacor, 1963 [pàg. 171].

⁷ FUSTER, G. *Op. cit.* [pàg. 224].

⁸ FUSTER, G. *Op. cit.* [pàg. 226].

⁹ FONTANALS, R. *L'aigua a Ciutat de Mallorca: la síquia de la Vila al S. XIV*. Palma: Lleonard Muntaner, 2004 [pàg. 23]

¹⁰ TRUYOLS (nota de fuster).

¹¹ En un llibre d'inventari datat l'any 1619, els jurats sortints declaraven posseir en nom de la Vila, a més de l'hort amb abeurador a què ens hem referit, la sinia d'en Ballester i la sinia de davant la casa de Joan Llull "de la Costa".

¹² FUSTER, G. *Op. Cit.* [pàg. 158].

¹³ ROSSELLÓ VAQUER, R. *Història de Manacor: el segle XVI*. Manacor, 1991 [pàg. 86].

¹⁴ És força aclaridora sobre la importància que els nostres cappers municipals donaven al torrent de la vila un acta del Consell celebrada el mes de febrer de 1647. El jurat major Martí Vallespir comunica als seus companys de consell com el procurador reial els ha fet gràcia d'establir-los la plaça dels Pous i el torrent a canvi d'una renda anual a pagar a la Hisenda Reial, "y porem effer sinias, possarhi polls y mores o lo que voldran".

¹⁵ Fuster, en canvi, apunta la possibilitat que es tracti del pont Gros, ja existent, que comunicava amb el carrer Colon, i que fos objecte de reconstrucció. FUSTER, G. *Op. cit.* [pàg. 252].

¹⁶ ROSSELLÓ VAQUER, R. *Història de Manacor: segle XV*. Manacor, 1979 [pàg. 166].

¹⁷ ROSSELLÓ VAQUER, R. *Història de Manacor: segle XVI*. Manacor, 1991 [pàg. 85].

¹⁸ *Id.* [pàg. 76]

¹⁹ *Id.* [pàg. 66]

²⁰ SEGURA SALADO, Josep. *El quarter dels Dragons de Manacor*. Quaderns de Perlas y Cuevas, núm. 21.

Delictes, malifetes i morts de desgràcia (1650-1710)

Albert Carvajal Mesquida

Antoni Gomila Grimalt

Introducció

Durant el segle XVII l'administració de justícia en primera instància a les causes civils corria a càrrec de la figura del veguer a les ciutats de Palma i Alcúdia, i dels batles reials a cada una de les viles (entre elles Manacor), màxima autoritat en representació del rei. Aquesta mena de cúria ens ha deixat una interessant documentació sobre causes civils i criminals que, malauradament, ha arribat fins als nostres dies en un precari estat de conservació. Per mitjà de la present comunicació volem deixar constància d'alguns casos de delictes, malifetes, morts de desgràcia i execucions ocorregudes a Manacor entre 1650 i 1710. Hem consultat també diferents llibres de defuncions de l'Arxiu Parroquial així com també els llibres de sentències de l'Arxiu Municipal.

Cal recordar que els bandejats eren aquells homes que, després d'haver comès algun delicte, vivien al marge de la llei cometent tot tipus d'il·legalitats. En opinió de Mn. Pere Xamena¹, aquests criminals eren citats per la justícia i, si no acudien a la tercera citació, es publicava un ban on es declaraven pròfugs: qui els trobàs els havia d'entregar, millor morts que vius. Aquell va ser un problema que si bé tenia els seus orígens al segle XV, es generalitzà al llarg del XVII i primers anys del XVIII. Les causes que l'explicarien són, si més no, difícils d'esbrinar. A les desigualtats socials, podríem afegir-hi el pes excessiu de la justícia, sense oblidar en cap moment la pobresa i la misèria estesa arreu del poble de l'illa.

Les penes d'aquells que eren capturats eren variades i anaven des de l'execució pública (penjat a la forca i/o esquarterat), passejat a la vergonya, mutilacions d'extremitats, condemna a galeres o fins i tot desterrament.